

ИМАЈ ТРЕТО ДЕТЕ

Анализа на придобивки и на трошоци за социјалната мерка „родителски додаток за трето дете“

Подготовка:

Автори:

Катерина Јаќимовска – ЗИП Институт

Фецри Селами - ЗИП Институт

Суада Статовци - Консалтинг за стратeгиски развој

Ментор

Димитар Николоски - Економски факултет, Прилеп

ВОВЕД

Во европските земји што се наоѓаат во посттранзициската фаза од развој на населението, која се карактеризира со низок наталитет и фертилитет, демографската политика се конципира и спроведува како одговор на конкретно настаната неповолна демографска состојба во полето на природниот прираст. Оваа состојба настанува како последица на многубројни економски, социјални, здравствени, политички, социо-психолошки и други суштински фактори, кои во одредени земји и периоди од нивниот развој влијаеле на опаѓањето на наталитетот како примарен ендеген динамички фактор за природна промена на населението.

Во многу европски земји спроведувањето стимулативна популациска политика во пронаталистичка варијанта покажува дека дестимулирањето на натамошното намалување на наталитетот може да се поттикне со одредени пронаталистички мерки, односно да се настојува да се мотивираат родителите за зголемување на бројот на деца во согласност со нивните желби и можности. Во Република Македонија, во 2009 година се вовеле специфична мерка за исплаќање **родителски додаток за трето дете**, која е дел од јавната политика за зголемување на природниот прираст на населението преку создавање услови за мајчинство и за грижа за деца и за одржлив демографски развој на земјата.

Анализата на придобивки и на трошоци треба да утврди дали економските и социјалните придобивки од програмата се поголеми од соодветните трошоци со што ќе се направи процена на влијанието и на оправданоста на натамошното спроведување на конкретната мерка.

Периодот што ќе подлежи на анализа на придобивки и на трошоци е 2009-2014 година, односно од почетокот на спроведувањето на политиката наменета за финансиско стимулирање на развојот на третото дете во семејството. Со користење на аналитичкиот метод се изработи опсежна обработка на статистичките податоци за бројот на корисници и за нивната демографска структура добиени од Државниот завод за статистика и од Министерството за труд и социјална политика на Р. Македонија. Податоците за бројот на новородени деца и за бројот на новородени трети деца пред да се вовеле родителскиот додаток во 2009 година и во периодот 2010-2015 година послужија како показатели со кои беа измерени поставените цели на политиката во недостиг од поставени показатели од страна на институциите што ја спроведуваат политиката.

ФАКТИ ЗА СОСТОЈБАТА И ЗА ПОЛИТИКАТА

Природното движење на населението сè почесто претставува предмет на дебата во светот како клучна детерминанта во одржливоста на демографскиот развој на една земја. Урбанизацијата, зголемената мобилност и стареењето на населението се наметнуваат како големи демографски промени што го предизвикуваат стабилниот демографски развој на национално ниво.

Исто така, и Република Македонија не е изоставена од овој светски тренд и се соочува со сериозни демографски предизвици предизвикани од постојните социјални и економски состојби. Во периодот меѓу 2002 и 2009 година стапките на природен прираст и фертилитет континуирано се намалуваат за сметка на зголеменото учество на старо население во вкупната структура на населението (види графички приказ 1 и 2).

Графички приказ 1.

Стапка на природен прираст во РМ за периодот 2002-2009 год.

Извор: Државен завод за статистика на Р. Македонија

Графички приказ 2.

Вкупна стапка на фертилитет во РМ за периодот 2002-2009 год.

Извор: Државен завод за статистика на Р. Македонија

Создавањето долгорочна стратегија за соочување со т.н. „бела чума“ се ефектуира како неопходност од конкретна политика дури по 2006 година. Националната стратегија за демографски развој на Р. Македонија од 2008 до 2015 година претставува „основен документ со кој се препознаваат приоритетните области и задачи во формулирањето на демографската политика“ (Министерство за труд и социјална политика, 2007).

Како специфична стратегиска цел е наведено забавувањето на стапката на намалување на населението и создавање услови за одржлив демографски развој на земјата, што би довело до зголемување на природниот пораст на населението преку создавање соодветни услови за мајчинство и за грижа за деца. Во специфичните мерки за поттикнување раѓање и грижа за децата спаѓа и финансиското стимулирање за второродено и за третородено дете за брачни двојки што потекнуваат од региони во кои стапката на фертилитет е под 2,1 живородени деца на жена. Програмата директно има за цел да го поттикне бројот на третородени деца, а тоа значи директно стапката на наталитет (изразена како број на живородени деца на 1.000 жители). Но, индиректно се очекува таа да се одрази и врз порастот на фертилитетот (како просечен број на деца во репродуктивниот период на една жена), како и врз природниот прираст (разлика меѓу број на родени и број на умрени).

Оваа мерка беше воведена како дополнување на Законот за здравствено осигурување во 2008 година (Службен весник на РМ бр. 25/2000). Паралелно со тоа, како измена и дополнување на Законот за заштита на децата (Службен весник на РМ бр. 98/2000) и Законот за социјална заштита (Службен весник на РМ бр. 50/1997) се вовеле финансиска помош во вид на родителски додаток за второ дете (во висина од 5.000 денари месечно, односно 30 проценти од просечната плата во Република Македонија. Паричната помош за второ дете семејствата требаше да ја примаат секој месец во траење од девет месеци), за трето (во висина од 8.250 денари месечно, односно 50 проценти од просечната плата во Р. Македонија. Беше решено семејствата да ја примаат паричната помош секој месец во траење од 10 години) и за четврто дете (во висина од 11.550 денари месечно, односно 70 проценти од просечната плата во Р. Македонија, која семејствата би ја примале секој месец во траење од 15 години). Родителскиот додаток беше предвиден да се исплаќа од 1 јануари 2009 година за мајки, во исклучителни ситуации за татковци или за старатели на живородени деца родени по наведениот датум, кои живеат најмалку три години во општините во кои природниот прираст на населението е под 2,1 промили.

Откако Уставниот суд во 2009 година реши да го укине членот што се однесува на доделување право на надомест за живородено дете на мајка што е со место на живеење во општините во кои порастот на природниот прираст е под 2,1 живородени деца по жена (Службен весник на РМ бр.199/2008), поради колизија со уставните норми за еднакво остварување на правото на социјална заштита за сите граѓани, Министерството за труд и социјална политика реши да ја спроведе мерката со тоа што право на родителски додаток би остварувале мајките на третородени и на четвртородени деца на територијата на цела земја во предвидениот износ.

Од 12 април 2010 година се укинува родителскиот додаток за новородени четврти деца и во сила останува само додатокот за трето дете.

За остварување на правото на родителски додаток за трето дете неопходно е мајката да биде државјанин на Република Македонија и со постојано место на живеење во Република Македонија во последните три години пред поднесување на барањето. Правото на родителски додаток го остварува мајка што непосредно се грижи за детето за кое поднела барање, чишто деца од претходниот ред на раѓање не се сместени во установа за социјална заштита, згрижувачко семејство или не се дадени на посвојување и на која не ѝ е одземено родителското право над децата од претходниот ред на раѓање. Правото не може да се оствари ако мајката за време на бременоста не вршела здравствени прегледи и контроли кај избран лекар специјалист по гинекологија и акушерство. Правото не може да се оствари, односно ќе го загуби веќе оствареното право, доколку:

- не се вршат задолжителните вакцинации на детето во согласност со закон
- детето не биде запишано и не ја следи редовно наставата во основно училиште во согласност со закон.

Родителскиот додаток за трето дете се исплатува месечно, за период од десет години, во висина од 8.048 денари. Износот се усогласува со порастот на трошоците на живот за претходната година објавени од Државниот завод за статистика на Република Македонија, во јануари за тековната година и последната корекција е направена во 2012 година (8.362 денари).

ТРОШОЦИ И ПРИДОБИВКИ ОД ПОЛИТИКАТА

Во суштина, популациската политика наменета за стимулирање на наталитетот се покажала како скапа инвестиција, која не секогаш дава евидентни резултати во зголемувањето на фертилните стапки. Главен аргумент за ова е фактот дека индустријализираните земји настојуваат да следат две насоки во политиката (Gauthier, 2007):

1. Напуштање на паричниот надомест наменет за редуцирање на детската сиромаштија;
2. Поголем акцент врз политиката што ги редуцира пречките за комбинирање на работните и на семејните обврски.

Но, сепак, подобрувањето на условите за живот од аспект на социјални трошоци, инфраструктурни можности за нега и за грижа за децата, овозможување услови за рамнотежа меѓу работните и семејните обврски и слично имаат охрабрувачка улога во донесувањето одлуки за планирање на семејството. Анализата на придобивки и на трошоци не ги зема предвид психолошките и општествените ефекти врз јавната политика, па егзактната процена на сите трошоци и корист не може да ја прикаже вкупната квалитативна оценка на програмата.

А Трошоци

Самото воведување на мерката „родителски додаток за трето дете“ е директен товар на Буџетот на Р.Македонија. Средствата се исплатуваат преку Министерството за труд и социјална политика и Центарот за социјална работа. Од воведувањето на мерката во 2009 година до крајот на 2015 година бројот на корисници на родителскиот додаток за трето дете се зголемил од 1.898 (2009 година) на вкупно 21.387 корисници во 2015 година. Во согласност со методот за одредување на износот за исплаќање на додатокот, вкупниот директен трошок за социјалните трансфери за трето дете од 2009 година пораснал од 183.301.248 денари на 2.146.057.128 денари на годишно ниво. Овие податоци се добиени со пресметка во калкулаторот СВА (англиски *cost-benefit analysis*). Се очекува овие суми да бележат пораст од година во година со зголемување на бројот на третородени деца.

Како директен трошок на програмата за трето дете се јавува и родителското отсуство на мајките што се негови кориснички. Информацијата за бројот на мајките што се кориснички на додатокот за трето дете што го искористиле правото на родителско отсуство не беше навремено доставена од Фондот за здравствено осигурување на Р. Македонија, но со помош на податокот за вкупен број живородени деца, податокот за бројот на третородени деца и процентот на мајки што го искористиле правото на родителско отсуство, во просек е земена пресметката дека 34 проценти од мајките што се кориснички на родителскиот додаток за трето дете користеле родителско отсуство на работното место. Тој трошок на државата од 161.103.331 денари во 2009 година се зголемил до 399.766.552 денари во 2015 година на годишно ниво со тенденција да се зголемува со бројот на новородени третородени деца и вработеноста на мајките што се кориснички. Поради недостиг од точна информација за стапката на вработеност меѓу мајките што се кориснички на додатокот за трето дете, користејќи ги податоците од Државниот завод за статистика на Р. Македонија, дојдовме до вкупен број на надомест за породилно отсуство во однос на вкупниот број живородени деца (2009 - 33%; 2010 - 33%; 2011 - 37%; 2012 - 36%; 2013 - 39%; 2014 - 44%). Наша претпоставка е дека приближно иста пропорција вработени има и кај мајките што имале трето дете, односно 34 проценти. Оваа процена покажува дека една третина од жените/мајки што се решиле да имаат дете се невработени, односно неактивни на пазарот на труд. Причините за оваа појава не би можеле да се детектираат со прецизност, но ако се земе предвид дека невработените и неактивни жени се помалку образовани од вработените, нема доволно информации за можната корелација меѓу мотивацијата за чекорот да се одгледува трето дете со замена за приход и учество на пазарот на труд. Ако се земе предвид родовиот јаз во платите во Р. Македонија, кој изнесува 12,5 проценти (Petreski, et al., 2014), влијанието врз родовата еднаквост на конкретната мерка може да се опсервира од аспект на замена за месечен приход од пазарот на труд од страна на мајката што е корисник. Земајќи ги предвид бројките што ја покажуваат (не)активноста на мајките што се кориснички на родителскиот додаток на пазарот на труд, заедно со фактичката бројка за родов јаз во платите, отвора прашање за

корелацијата меѓу демографската политика што настојува да придонесе во зголемување на бројот на новородени (трети) деца со политиката за родова еднаквост и зголемено вклучување на жената во македонската економија и општество. Тоа прашање е тешко да се квантифицира и истражи со ваков тип анализа, но остава простор за подлабинска опсервација.

Што се однесува до директните материјални трошоци, од оваа програма произлегуваат и трошоците за континуирана медиумска кампања во периодот меѓу 2009-2015 година. Таа е поделена на две компоненти: ТВ и радиоспотови финансирани преку Генералниот секретаријат на Владата и државни субвенции за песни за поттикнување семејни вредности и семејства со повеќе деца доделени на пејачи поединечно за годините од страна на Министерството за култура (Службен весник на РМ бр. 119/2013). Не е достапен официјален податок за трошоците врзани со кампањата и сè уште се чека на одговор од соодветните институции, но беа достапни договорите за реализација на кампањата за промоција на основните семејни вредности од 2012 година и од 2013 година со вкупна сума од 32.743.271 денари (Биро за јавни набавки, 2012).

Во однос на индиректните трошоци што би се јавиле на долг рок, секако, се трошоците за издржување на децата по десеттата година, кога престанува исплатата за родителски додаток, па сè до 18-тата година од животот на (третородено) детето. Првите ефекти од овој трошок би се јавиле од 2019 година, кога првата генерација третородени деца со право на остварување на родителски додаток би навршиле 10 години. Како ефект од програмата се очекува кумулирано зголемување на бројот на третородени деца, а со тоа и зголемување на трошоците за издржување на овие деца меѓу нивната 11-та и 18-та година, кои паѓаат на товар на самите родители.

Б Придобивки

Во анализата на самата мерка е тешко да се постави концизно квантифицирање поради самиот факт што тоа е социјална мерка и нејзината евалуација е отежната поради тоа што не постои јасно дефинирана цел и резултати што би овозможиле полесно да се евалуира дали е постигната целта. Не е наведен очекуван број трети деца што треба да се родат, ниту е поставена рамка или барем очекувана зголемена стапка на наталитет или фертилитет. Поставувањето конкретни показатели ќе овозможеше систематски мониторинг на реализацијата на поставената цел и континуирана евалуација. Тоа што е поставено како демографски показател за следење на Стратегијата за демографски развој се специфични стапки на раѓања според возраста на жената, стапки на смртност според возраста, нето-миграции, индекс на стареење, коефициент на возрасна зависност и на потенцијална поддршка, но не се поставени квантифицирани очекувани резултати за да може да се евалуира ефектот. Оваа анализа се прави *ex post* користејќи ги како показатели само постигнатите резултати.

Во секој случај, директна придобивка од програмата е зголемувањето на личната потрошувачка. Ако се претпостави дека маргиналната склоност кон трошење во Р. Македонија се движи од 0,85 до 0,95, тоа би значело дека, во просек, 90 проценти од средствата што се исплатуваат од додатокот се наменети за лична потрошувачка. Пресметано во однос на вкупните средства за социјалниот трансфер на годишно ниво, личната потрошувачка од 2009 година, која во денари изнесувала 164.971.123, е во континуиран пораст до 2015 година и изнесува 1.931.451.415 и се очекува да расте со бројот на третородени деца (види табела 1) и автоматски со бројот на корисници на додатокот.

Табела 1 Витална статистика за Република Македонија од 2002 година до 2014 година

	Вкупно	Прво	Второ	Трето	Наталитет	Природен прираст на 1.000 жители	Вкупна стапка на фертилитет
2002	27.761	11.956	9.581	3.256	13,7	4,8	1,59
2003	27.011	11.621	9.563	3.129	13,3	4,4	1,54
2004	23.361	10.816	8.395	2.779	11,5	2,7	1,52
2005	22.482	10.092	8.360	2.702	11	2	1,46
2006	22.585	10.491	8.179	2.634	11,1	1,9	1,46
2007	22.688	10.813	8.072	2.549	11,1	1,5	1,46
2008	20.137	9.289	7.393	2.352	11,2	1,9	1,52
2009	20.792	9.177	7.788	2.634	11,5	2,3	1,48
2010	21.338	9.315	7.757	2.967	11,8	2,5	1,46
2011	20.119	9.059	7.222	2.837	11,1	1,6	1,51
2012	20.826	9.105	7.522	3.122	11,4	1,7	1,55
2013	20.513	8.701	7.603	3.178	11,2	1,5	1,52
2014	20.890	8.760	7.746	3.336	11,4	1,5	1,47

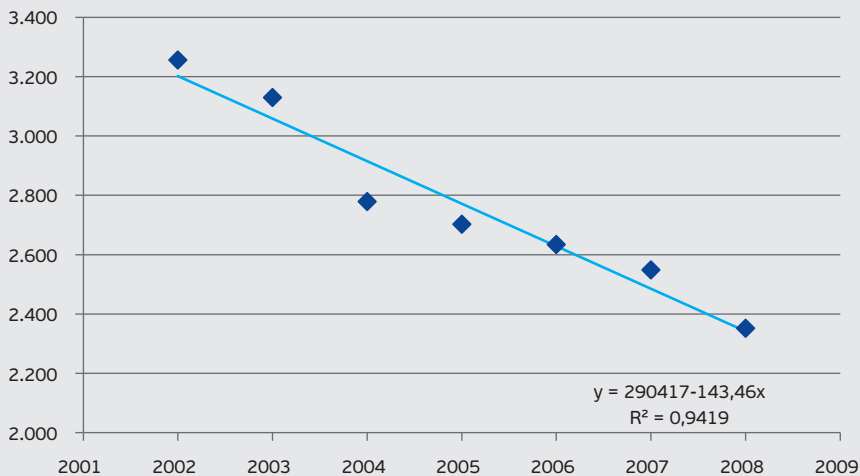
Извор: Државен завод за статистика на Р. Македонија

Од табелата може да се забележи дека бројот на третородени деца од 2009 година бележи благ пораст, но тоа не се забележува и кај вкупниот број живородени деца. Во најмала рака, кај вкупниот број живородени деца од 2009 година до денес може да се забележи стабилизација на надолниот тренд што е почнат во 90-тите години од минатиот век.

За да се пресмета ефектот на програмата, трендот на третородени деца меѓу 2002 година и 2008 година се екстраполира за периодот додека трае програмата. Ефектот на програмата се зема како разлика меѓу актуелниот број третородени деца и вредноста добиена со линеарна екстраполација од претходниот период. Со примена на линеарна екстраполација, од податоците во периодот пред воведувањето на програмата (2002-2008), може да се забележи дека, во просек, секоја наредна година бројот на третородени деца се намалува за 143 (види графички приказ 3).

Графички приказ 3.

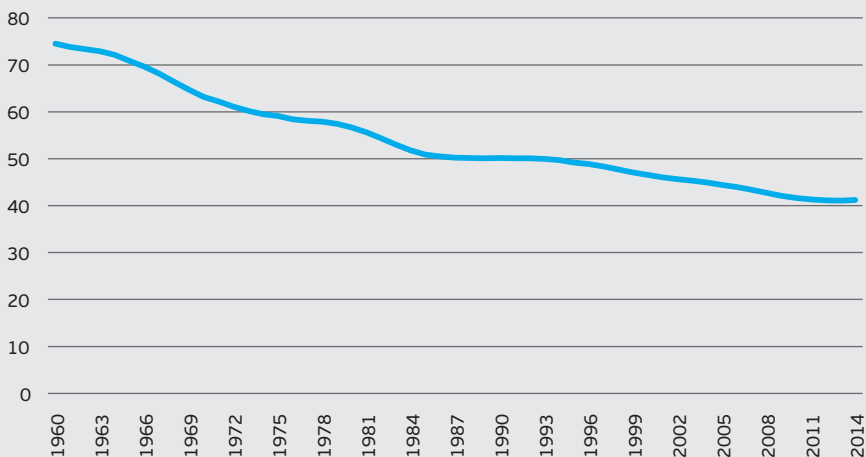
Линеарна екстраполација за бројот на третородени деца (2002-2008 година)

Исто така, стабилизација може да се забележи и кај коефициентот на возрасна зависност (Age dependency ratio) што на долг рок може да се одрази врз намалување на трошоците за пензии.

Графички приказ 4.

Коефициент на возрасна зависност

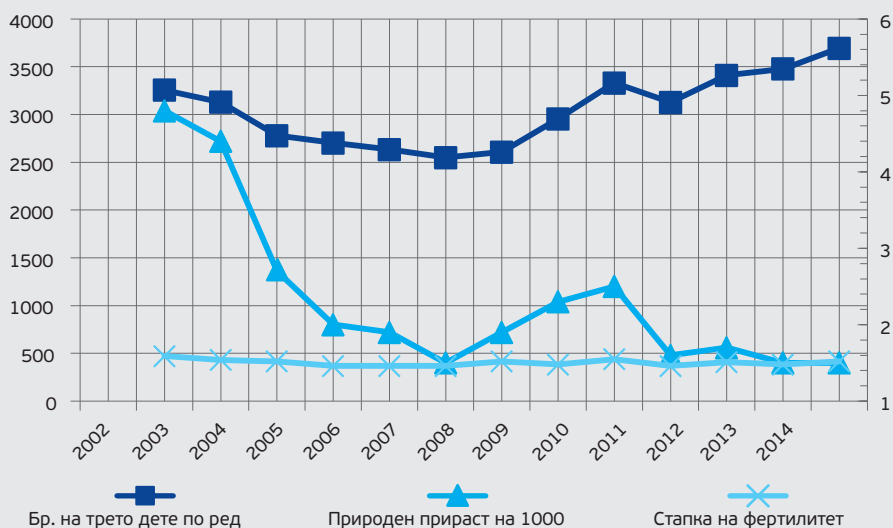

За да се утврди придобивката од намалување на трошоците за пензии на Фондот за ПИОМ искористен е актуарскиот извештај за пензискиот систем во Р. Македонија (Фонд за пензиско и инвалидско осигурување на Република Македонија, 2011). Придобивката се гледа како разлика меѓу процентите кај основното во однос на песимистичкото сценарио. Со претпоставка дека првите новородени трети деца ќе се јават на пазарот на труд во 2028 година, таа се очекува да биде и референтна година за чувствување на придобивките во оваа сфера. Во актуарскиот извештај податоците се изразени како процент од БДП, но и како апсолутни износи (во милиони денари и евра). Наша претпоставка е дека ефектот на политиката има свој долгорочен придонес преку избегнување песимистичко сценарио. Затоа, намалувањето на трошоците за пензии го пресметуваме како разлика меѓу основното и песимистичкото сценарио.

На пример, изразено во проценти за 2030 година, според песимистичкото сценарио, овие трошоци би биле 8,84 проценти, а, според основното 8,56 проценти (разликата изнесува 0,28 проценти или 2.024 милиони денари). Наша претпоставка е дека само одредена пропорција од третородени деца ќе влезат на пазарот на труд (исто како и за целата популација). Главен аргумент е дека политиката придонесува за стабилизација на стапките на наталитет со што би се избегнало негативното сценарио предвидено со актуарскиот извештај на Фондот за ПИОМ на Р. Македонија. Затоа придобивката овде ја оценуваме како разлика во намалувањето на трошоците меѓу песимистичкото и основното сценарио.

Графички приказ 5.

Број на третородени деца, стапка на природен прираст и стапка на фертилитет

Инкременталниот пораст на стапката на наталитет како резултат на програмата засега е занемарлив (од 2,3 промили во 2009 година и 2,5 промили на 1.000 жители во услови кога се исплатуваше родителски додаток и за второ и за четврто дете, со рапиден пад во 2011 година на 1,6 промили и слично ниво до 2014 година на 1,5 промили на 1.000 жители) и од таа причина останува 0 на долг рок. Истото важи и за порастот на БДП. Ефектот од програмата, кој иницира на континуирано зголемување на бројот на третородени деца од година во година, е забележлив, но засега инкрементот е занемарлив и поради тоа порастот на БДП останува 0. Во поглед на човечки капитал, воспоставувањето одржлив демографски развој е, секако, придобивка за секоја држава. Динамиката на движењето на населението е елементарна за стратемско и за развојно планирање на јавната политика и, генерално, за социјалниот и економски капитал на земјата.

РЕЗУЛТАТИ ОД АНАЛИЗАТА НА ПРИДОБИВКИ И НА ТРОШОЦИ

Релативно кусиот период во кој мерката е во сила не може да понуди егзактна проценка на ефектите на долг рок. Ефектот на порастот на бројот на третородени деца врзан со бројот на корисници на родителски додаток за трето дете е анулиран од нискиот степен на природен прираст, па долгорочниот ефект за демографска стабилност во моментот е незабележлив.

Табела 2. Број на корисници на родителски додаток за трето дете по години

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015 ноември
1.898	5.256	8.249	11.212	13.795	17.112	20.581

Извор: Министерството за труд и социјална политика.

Врз основа на анализата на сензитивност, успеавме да симулираме три можни сценарија за ефектот на програмата „Родителски додаток за трето дете“. Анализата на сензитивност е направена во однос на индиректните придобивки, кои се најнеизвесни бидејќи се предвидуваат на долг рок. Поконкретно, тоа се: порастот на БДП и намалените трошоци во пензискиот фонд. Бидејќи програмата има демографски ефекти, кои, според својот карактер, се долгорочни, временскиот хоризонт е проширен на 30 години. Со цел да се изолира ефектот на програмата, индиректните трошоци и придобивки секоја година се пресметуваат во однос на порастот на бројот на третородени деца во однос на претходната година.

А Основно сценарио

Претпоставка 1: Програмата има ефект врз зголемување на БДП што почнува од 2033 година. Износ на зголемувањето на БДП секоја наредна година е кумулативно од порастот на новородените трети деца пред 24 години. Претпоставуваме дека секоја година 50 проценти од порастот на новородените трети деца пред 24 години стануваат вработени.

Претпоставка 2: Трошоците во пензискиот фонд почнуваат да се намалуваат од 2028 година во износ на разликата меѓу песимистичкото и основното сценарио од актуарскиот извештај на Фондот за ПИОМ. Ова произлегува од фактот дека програмата придонесува за стабилизирање на стапката на наталитет т.е. го запира надолниот тренд.

Сегашна нето-вредност: -197.029.752

Б Оптимистичко сценарио

Претпоставка 1: Програмата има ефект врз зголемување на БДП што почнува од 2033 година. Износ на зголемувањето на БДП секоја наредна година е кумулативно од порастот на новородените трети деца пред 24 години. Претпоставуваме дека секоја година 70 проценти од порастот на новородените трети деца пред 24 години стануваат вработени.

Претпоставка 2: Трошоците во пензискиот фонд почнуваат да се намалуваат од 2028 година во износ на разликата меѓу песимистичкото и основното сценарио од актуарскиот извештај на Фондот за ПИОМ. Ова произлегува од фактот дека програмата придонесува за стабилизирање на стапката на наталитет т.е. го запира надолниот тренд.

Сегашна нето-вредност: -12.572.262

В Песимистичко сценарио

Претпоставка 1: Програмата има ефект врз зголемување на БДП што почнува од 2033 година. Износ на зголемувањето на БДП секоја наредна година е кумулативно од порастот на новородените трети деца пред 24 години. Претпоставуваме дека секоја година 30 проценти од порастот на новородените трети деца пред 24 години стануваат вработени.

Претпоставка 2: Трошоците во пензискиот фонд почнуваат да се намалуваат од 2028 година во износ 75 проценти од разликата меѓу песимистичкото и основното сценарио од актуарскиот извештај на Фондот за ПИОМ. Имено, и покрај стабилизирање на стапката на наталитет, сепак, заради продолжување на животниот век, трошоците во пензискиот фонд би се намалувале со помало темпо.

Сегашна нето-вредност: -877.942.542

Генерално, анализата на трошоците и на придобивките, како и дополнителната анализа на сензитивност покажува дека програмата има негативна сегашна нето-вредност. Потребно е преиспитување на програмата и/или нејзино редизајнирање заради постигнување на поставените цели.

ПРЕПОРАКИ

Тоа што останува нејасно се причините за укинување на додатокот за второ и за четврто дете, како и основната цел и очекувани резултати од натамошното спроведување на политиката. Со оглед на континуираното зголемување на бројот на третородени деца, товарот за буџетот се очекува да се зголемува со ист интензитет и останува прашање дали ќе биде финансиски возможно да се продолжи со спроведување на мерката дефинирана во овие услови. Препораката е да се редефинира целната група и да се работи на создавање програма за стимулација за раѓање прво и второ дете, што не мора нужно да претставува директен финансиски надомест.

Искусвата од другите земји се дека политиката за зголемување на фертилитетот треба повеќе да се насочува кон обезбедување поголема приспособливост на работните аранжмани и кон поширока општествена поддршка. Препораките за идно дејствување од страна на државата во овој домен се однесуваат на посеопфатна демографска политика, која би ги подобрила условите за живот кај фертилното население и би го мотивирала да донесува одлуки во насока на проширување на семејството. Тоа ги вклучува:

- економските услови за млади генерално (вработеност, животен стандард, станбено прашање и сл.),
- услови за жените на пазарот на труд (приспособливо работно време, сигурност на работното место, вработливост),
- инфраструктурни услови (повеќе градинки и установи за згрижување на децата по завршување на часовите).

Популациската политика сама по себе не може да биде успешна ако нема поволен амбиент и услови (социо-економски) за раѓање и за грижа на децата. Имајќи ја предвид слабата покриеност на национално ниво со дневни центри за престој на деца и со градинки, во Националната стратегија за демографски развој како една од специфичните мерки беше наведена и зголемување на активностите за подобрување на инфраструктурата од овој аспект – понуда на градинки и доделување дозволи за отворање градинки во рамки на капацитетите (фабрики, компании и сл.)

Цел пакет поволности за младите луѓе би имал поголем ефект врз нивните одлуки за напуштање на идејата за емиграција и за концентрирање на себerealизација во земјата, како и планирање на семејството. Сепак, индивидуалните одлуки

и можности што директно коинцидираат со демографските промени се менуваат и државата треба да настојува да се зголеми бројот на можности место да се намали и тесно да се концентрира во една насока. На крајот, демографската структура може да се образува и менува преку јавна политика, која никако не смее да се судира со основните човекови права.

ЗАКЛУЧОК

Анализата на придобивки и на трошоци за социјалната мерка **родителски додаток за трето дете** покажува резултати што, во основа, не се разликуваат многу од земјите во кои се користи сличен модел на финансиско стимулирање на фертилитетот. Анализата во сите случаи укажува на фактот дека повеќето мерки на државна интервенција во зголемувањето на стапките на фертилитет се покажуваат скапи и со делумен ефект. Ако се гледа изолирано само на ефектот од мерката за родителски додаток за трето дете, тогаш не може да се очекуваат преголеми осцилации на макрониво.

Тоа што е евидентно во случајот со Македонија е дека бројот на третородени деца, кој бил во континуиран пад од 2002 година, бележи континуиран нагорен тренд по воведувањето на мерката и тоа може да се препише како ефект од самата мерка. По 2010 година учеството на бројот на третородени деца ја надминува бројката од 3.000 на годишно ниво во вкупниот број на живородени деца. Од податоците добиени од Министерство за труд и социјална политика, забележлив е и порастот од година во година на вкупниот број корисници на родителскиот додаток за трето дете: од 1.898 во 2009 година на 21.387 корисници на родителскиот додаток за трето дете во 2015 година. Во исто време, ако се направи осврт на стапката на природен прираст, чиешто зголемување е директно земено како специфичен резултат во Националната стратегија за демографски развој, тогаш може да се забележи дека бројот на третородени деца има минимален ефект врз вкупната стапка на природен прираст, освен во годините 2009 и 2010 (во тие две години се исплатуваше и додаток за второ и за четврто дете). Од 2011 година до 2014 година стапката на природен прираст е помала дури и од 2006 година кога била 1,9. Ваквите показатели упатуваат на фактот дека ефектот од мерката не кореспондира со поставената цел, односно зголемениот број третородени деца не е доволен за да го надомести недостигот од првородени и од второродени деца во вкупниот број живородени деца.

Генерално, анализата на трошоци и на придобивки, како и дополнителната анализа на сензитивност покажува дека програмата има негативна сегашна нето-вредност. Потребно е преиспитување на програмата и/или нејзино редизајнирање заради постигнување на поставените цели.

Поради сензитивноста на мерката што директно засега во најинтимната сфера на граѓаните, планирање на семејството, оваа анализа не се однесува на квалитативниот

момент што ги истражува причините и мотивите на секој граѓанин (мајка што е корисник) за одлуката да роди трето дете, ниту го истражува целиот корпус на фактори што се важни за демографскиот развој на земјата. Во исто време, неможноста да се обезбедат целосни податоци и краткиот временски период од почетокот на спроведувањето не служат во насока на една длабинска анализа за целосните ефекти (придобивки или трошоци) од анализата. Анализата на придобивки и на трошоци не може да ги евалуира нематеријалните (морални) придобивки што се резултат на политички одлуки.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- [1] Биро за јавни набавки (2012) *Извештување за склучен договор за јавна набавка, број на оglas 20/2012.*
- [2] Министерство за труд и социјална политика на Република Македонија (2008) *Стратегија за демографски развој на Република Македонија 2008 – 2015.*
- [3] Службен весник на РМ бр.50/1997. *Закон за социјална заштита.*
- [4] Службен Весник на РМ бр.25/2000. *Закон за здравствено осигурување.*
- [5] Службен весник на РМ бр.98/2000. *Закон за заштита на децата.*
- [6] Службен весник на РМ бр. 199/2008. *Одлука на Уставен суд.*
- [7] Службен весник на РМ, бр. 119/2013. *Закон за поддршка на домашната музичка продукција.*
- [8] Фонд за пензиско и инвалидско осигурување на Република Македонија (2011) *Извештај за пензискиот систем во Република Македонија со актуарски проекции.*
- [9] Gauthier Anne H. (2007) The impact of family policies on fertility in industrialized countries: a review of the literature. *Population Research and Policy Review* 26.3, p. 323-346.
- [10] Petreski, M., Mojsoska Blazevski, N. and Petreski, B. (2014) Gender wage gap when women are highly inactive: Evidence from repeated imputations with Macedonian data. *Journal of Labor Research* 35(4), p. 393-411.